

ETNOLOŠKA DELAVNICA NA DOMAČEM PODSTREŠJU

Razmišljanja ob praksi študentk in študentov etnologije in kulturne antropologije Univerze v Ljubljani pri Slovenskem narodopisnem inštitutu Urban Jarnik v Celovcu

Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik iz Celovca že dolga leta sodelujeta, inštitut Urban Jarnik pa je študentkam in študentom v preteklih letih nudil predvsem organizacijsko in strokovno pomoč pri pripravah seminarских in diplomskih nalog ter magistrskih in doktorskih del. Obe ustanovi sta se spomladi 2007 dogovorili za tesnejše sodelovanje pri obveznih študentskih praksah, ki jih morajo opravljati študentje etnologije in kulturne antropologije Univerze v Ljubljani.

V poletnih mesecih 2007 so pri Slovenskem narodopisnem inštitutu Urban Jarnik opravili enotedensko prakso študentke Jana Jurič, Tjaša Obrulek, Marjana Perne, tritedensko prakso pa je opravil študent Januš Goltnik. Študentje so sodelovali pri projektu Varovanje in evidentiranje premične etnološke dediščine pri Slovencih na Koroškem. V sklopu projekta so popisovali predmete na Lajmiševi¹ domačiji v Vidri vasi pri Pliberku, kjer so v sto let stari hiši shranjeni predmeti za kmečke, obrtne in hišne dejavnosti, in sicer od gradnje hiše do danes.

Študentje so pomagali pri merjenju, fotografiranju in popisovanju predmetov ter nastajanju dokumentacije za računalniško bazo podatkov. Z njihovo pomočjo je nastala dokumentacija blizu tristo predmetov, celotna dokumentacija predmetov domačije zdaj obsega že nad štiristo evidentiranih predmetov.

Projekt dokumentiranja predmetov na omenjeni opuščeni kmetiji smo začeli v letih 2003 in 2004, ko je Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik skupaj z Inštitutom za narodnostna vprašanja v Ljubljani izvajal projekt Varovanje in inventarizacija kulturne dediščine Slovencev v zamejstvu.² Projekt je predvideval evidentiranje premične materialne kulturne dediščine koroških Slovencev v muzejskih zbirkah, zasebnih zbirkah in družinskih gospodinjstvih. Vzporedno z evidentiranjem predmetov je raziskovalna skupina zapisovala tudi narčna poimenovanja za posamezne predmete in njihove dele. V sklopu omenjenega projekta je bilo leta 2004 dokumentiranih blizu sto predmetov na Lajmiševi domačiji, projekta pa v

naslednjih letih iz različnih razlogov nismo mogli nadaljevati. Ko smo v lanskem letu na prakso sprejeli študentke in študenta etnologije in kulturne antropologije z ljubljanske univerze, smo se odločili, da jih vključimo predvsem v terensko delo. In omenjeni projekt je znova zaživel!

Domačija Lajmiš je naša domača opuščena kmetija, kar je zame kot etnologinja, ki vodim inštitut Urban Jarnik in sem vodila tudi študentske prakse, predstavljalo neko novo popotovanje v preteklost in zahteven izziv za prihodnost. O začetnih dejavnostih sem v *Koledarju Mohorjeve* leta 2005 zapisala:

Ko se je raziskovalna skupina prvič podala na odkrivanje stare hiše ter gospodarskih in stranskih poslopij kmetije pri Lajmišu, sem jih spremljala kot gostiteljica doma, kjer sem doraščala. Strokovno popotovanje po domači hiši je predstavljalo svojevrsten izziv. V hiši, kjer si bival, se ti zdi vse vsakdanje in samoumevno. Nič posebnega ne odkriješ, ko po hiši stopaš kot domačin. Popotovanje z raziskovalno skupino po domačem domu pa je odstrlo etnološki pogled na lasten dom in domača hiša je kar naenkrat postala zanimiv muzej predmetov in z njimi povezanih spominov.

Popotovanje smo začeli pod velikim orehom, ob katerem je opuščena čebelnjak, ki je danes skladišče. Včasih pa je to bila »hišica«, v kateri smo otroci imeli svoj prostor in dom. Ob čebelnjaku je drvarnica, za drvarnico pa velik vrt, na katerem ni več zelenjave. Na travi, ki je zarasla vrt, so se občasno sprehajali purani. Ob drvarnici je gospodarsko poslopje: na hodniku je preša za sadje, ob strani sobica s hišnim mlinom, ob strani orodje za delo na travniku in v vrtu. Stopnice vodijo v prvo nadstropje s sobo, kjer je spala stara teta. Tam je sedaj osnovna oprema za domača mizarška dela. Pred sobo so predmeti, ki razveselijo vsakega etnologa, saj so tam nabrani predmeti, ki so omogočali preživetje družini, ki se je preživljala od kmetije in z obrtniškim delom – s pečarstvom. Pod sobico v prvem nadstropju je svinjski hlev. V sobi pred hlevom so pripravljali hrano za svinje. Majhno okence v sobi odpre pogled na kurnico. Ozke stopnice vodijo v klet, kjer so hranili krompir in zelenjavo. Za hlevom je gumno za slamo, na gumnu orodja za žitorejo. Za gumnom je dvojni kozolec, ki je bil dolgo v rabi. Drugo gospodarsko poslopje ima prav tako gumno za seno, na gumnu so orodja in predmeti v zvezi s košnjo na travnikih, iz gumna pa pridemo v kravji hlev. Ob hlevu je stanovanjsko poslopje. Skozi vrata stopimo na hodnik, kjer je bil svojčas »omár«, tj. omara za hranjenje jedil. Na desni strani hodnika je soba, v kateri je prebivala babica. Druga soba na desni strani je nudila prostor za družino, dokler ni bila sezidana nova hiša. Kuhinja je majhna. Včasih jo je skoraj v celoti zapolnil velik štedilnik, ki ga je sezidal ded, ki je kot samouk deloval kot pečar. Tudi v obeh sobah so bile lončene peči,

¹ Hišno ime domačije je Lajmiž, uradno družinsko ime pa je Lajmiš, ponemčeno Leimisch.

² Jernej Zupančič, Dejan Cigale, Martina Piko-Rustia, Ursula Sereinig, Katharina Roblek, Polona Sketelj, Tom Priestly in Marko Koščak: Varovanje in evidentiranje kulturne dediščine Slovencev v zamejstvu. *Ciljni raziskovalni program Konkurenčnost Slovenije 2001–2006: zaključno poročilo* (Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja in Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani; Celovec: Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, 2004).



Stara babičina omara ...

Foto: Milan Piko, Vidra vas, maj 2008

ki so dajale toploto. V kuhinji je tudi vhod v majhno kopalnico brez tople vode. Stranišče je – kot je to bilo prej običajno – zunaj. Stopnice vodijo na podstrežje in v klet. Klet je hladna, sadje pa je ostalo sveže – kakor v zmrzovalni skrinji – domala celo leto. Na podstrežju so kašče, prekajevalnica, soba za hranjenje suhega mesa, pa tista skrinja z zaprašeno staro letnico. Tudi tukaj so predmeti, ki dokumentirajo razvoj hišnih dejavnosti.³

Na to domačijo smo pripeljali študentke in študenta in se z njimi »po domače« gibal po prostorih in odkrivali predmet za predmetom. Kot informatorja sta bila na razpolago starša, Marica Piko, ki je na kmetiji doraščala in s predmeti delala, in Maks Piko, ki se je tja kot kmečki sin priženil sredi šestdesetih let 20. stoletja. Etnološka delavnica na domačem podstrežju in v domačih prostorih je bila »etnološki raj«, saj smo imeli dostop do vseh zadnjih kotičkov hiše, študentje pa so spoznavali, kako je bila hiša organizirana za preživetje. Večinoma se namreč predmeti še hranijo v prostorih, v katerih so jih uporabljali, tako so študentje predmete na domačiji začutili v njihovem naravnem prostoru. To je na terenu redkost. Navadno študentje naletijo na zbirke, ki so jih ustvarili posamezni navdušenci, kulturni delavci, duhovniki ipd. Te zbirke imajo čisto svoj ambient, v katerem je v ospredju predvsem predmet, prostor pa je le kulisa za predstavitev predmeta. Študentje so se z zanimanjem vključili v nenavadno raziskovalno prakso, ki jim je nudila predmete, njihov naravni ambient, pričevanja nekdanjih posestnikov kmetije z moške in ženske perspektive, sama pa sem se med predmeti in prostorom gibala kot nekdanj, ko sem bila še otrok, svoje otroštvo pa sem začela opazovati z etnološkimi »očali«. Z njimi se je odpiral nov svet. Omaro v nekdanji babičini sobi poznam, odkar se zavedam sebe. Ko smo jo popisovali, se mi je kar naenkrat razkrila njena doslej neznana zgodba.

Moja mati Marica Piko (prej Leimisch, hči prvotnega pose-



... in po dolgih letih razkrita skrivnost.

Foto: Milan Piko, Vidra vas, maj 2008

stnika hiše Antona Leimischa) je povedala, da je mogoče, da so omaro skupaj z dvema posteljama in umivalnikom dobili od njene krstne botre, ki je umrla v bombnem napadu na Celovec leta 1945. Družina njene botre je živela v Celovcu in ni znala slovensko. Ko sem po tem pogovoru odprla omaro, sem na njeni notranji strani odkrila zapisano ime omenjene botre: Maria Messner, Bäcker-gasse 8. Spomnim se, da sem kot otrok občudovala sobo svoje babice. Znotraj naše stare hiše je ta soba s svojim gosposkim pohištvom predstavljala čisto svoj svet, ki se mi je razkril šele po toliko letih.

Pri terenski raziskavi smo sproti vnašali najpomembnejše podatke, daljša pripovedovanja smo snemali, predmete tudi izmerili in fotografirali. Študentje so v delo vnašali svoje predstave in koristne predloge, kar je naše inštitutsko rutinsko delo obogatilo in dopolnilo z novimi spoznanji. Po terenski raziskavi smo študentke in študenta peljali v naše inštitutske prostore, kjer so vstavljali slike, dopolnjevali obrazce, si zapisovali odprta vprašanja in vnašali etnološko klasifikacijo. Skratka: spoznali so celoten potek dela od odkrivanja predmetov na podstrežju do končnega obrazca v računalniški obliki.

Ob koncu študentske prakse smo študentkam in študentu posredovali najosnovnejše informacije o življenju koroških Slovencev. Peljali smo jih tudi v Etnološki muzej na Kostanjevcah. Ko so študentje prestopili prag muzeja, so predmeti v zbirki oživel z zgodbami, ki so jih slišali pri terenskem delu. S pridobljenimi izkušnjami se je njihov pogled na etnološko zbirko za vedno izostril, saj so za predmeti začutili življenje. In kako naprej?

Popis predmetov na domačiji Lajmiš bomo dokončali. Nastala bo dokumentacija obsežne zbirke predmetov, ki pa kot zbirka pravzaprav ne obstaja, saj so predmeti raztreseni po celotni domačiji, predalih in kotičkih. Prijetno popotovanje po preteklosti domačije se bo kmalu spremenilo v odgovorno razmišljanje za prihodnost. Domačija zaenkrat predmete še varno hrani, v prihodnje pa bo treba zanje ustvariti nek trajen »dom«.

³ Martina Piko-Rustia: Strokovno delo na domačem podstrežju: poročilo in utrinki ob projektu Varovanje in inventarizacija kulturne dediščine Slovencev v zamejstvu. *Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu* (2006), 110–112.